4 De Vroedmeesterpad – welke weg slaat deze pad in?

Iwan Lewylle – projectmedewerker
Natuurpunt Studie
Coxiestraat 11
BE 2800 Mechelen

De vroedmeesterpad doet het in Nederland redelijk: in de periode 2001-2011 bleef de populatie er vrijwel stabiel (www.ravon.nl). Maar in Vlaanderen klinkt dan weer een ander verhaal. Zowel in Limburg als Vlaams-Brabant lijkt de soort op een aantal vindplaatsen in aantal af te nemen. Vooral in Voeren werd recent een sterke afname vastgesteld.

Voeren was nochtans een 'hot spot' voor deze soort. Een grondige inventarisatie in 2009 (Engelen en Jooris, 2009) gaf erg verontrustende resultaten: op drie locaties werden alles samen slechts zes roepende mannetjes vastgesteld, en op slechts twee locaties werd ook voortplanting aangetoond. In Vlaams-Brabant en elders in Limburg tekent zich eenzelfde verhaal af. Gelukkig bleef men niet bij de pakken zitten. Dit artikel geeft een overzicht van alle soortbeschermingacties die in de periode 2008-2013 in Limburg werden opgezet.

Even voorstellen

De vroedmeesterpad (*Alytes obstetritans*) is een kleine, onopvallende amfibie: 4 à 5 cm groot, wrattig, uniform grijsgroen gekleurd met een gedrongen lichaamsbouw. De ogen hebben een verticale pupil, net als de knoflookpad (*Pelobates fuscus*) (alle andere inheemse paddensoorten hebben een horizontale pupil). Op het eerste gezicht lijkt de soort weinig om het lijf te hebben, maar niets is minder waar. Vooral het mannetje houdt er intrigerende gewoontes op na: hij masseert de cloaca van het vrouwtje wanneer ze de eieren legt, vormt met de achterpoten een 'korfje' waarmee hij het eisnoer opvangt, draait dit rond zijn achterpoten en draagt de eieren 15 tot 40 dagen met zich mee. De larven ontwikkelen dus 'op de rug' van het mannetje, niet in het water. Eenmaal ze een bepaalde grootte hebben, worden de larven in het water afgezet. Larven kunnen tamelijk groot worden (tot 9 cm) en zijn vooral herkenbaar aan de bruine en witte stippen op de staart (Figuur A).

Limburg aan de slag

In 2008-2010 herstelde het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren (RLH) in Voeren een tiental oude veedrinkbakken en poelen. Er werden ook enkele nieuwe waterpartijen uitgegraven. Helaas zorgden deze acties niet meteen voor de verhoopte ommekeer. De redenen hiervoor waren niet echt duidelijk. Waren bepaalde lokale populaties intussen al uitgestorven? Volstonden de uitgevoerde beheermaatregelen niet (zie Figuur 2)? Was een actuele, gebiedsdekkende, meer nauwkeurige inventarisatie van alle resterende populaties nodig?
Intussen had het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) in 2010 een grootschalige inventarisatie van de waterpartijen opgestart. Resultaat: het gros was ongeschikt als voortplantingshabitat voor de vroedmeesterpad. Veel veedrinkpoe-

Figuur A. Larve Vroedmeesterpad.

Figuur 1. De Vroedmeesterpad. (Foto Bert Vandenbosch)

len waren verland; in een aantal liepen meststoffen uit het aangrenzend landbouwgebied en sommige poelen werden recent zelfs volledig gedempt. Ook met de veedrinkbakken zat het niet altijd goed: sommige waren lek, in onbruik geraakt of vervangen door grote, ontoegankelijke plastiek exemplaren.

Natuurpunt Studie ging in 2011 van start met een opvolgproject om alle beheermaatregelen te documenteren, en om alle GIS-bestanden met waterpartijen en waarnemingen te bundelen in één projectverslag (dit project werd mee gefinancierd door de Provincie Limburg). Vooral het documenteren van de verschillende types maatregelen was een prioritair projectpunt omdat het tot voor kort eigenlijk niet duidelijk was waarom sommige maatregelen succesvol waren en andere niet. In Vlaams-Brabant werd er in 2012 een project afgerond dat zich focuste op de populaties in Huldenberg, Tervuren, Overijse en Sint-Genesius-Rode. Dit bracht aan het licht dat geen enkele populatie in deze provincie zich bij het inventarisatieproject in de periode 2009-2011 in een goede staat van instandhouding bevond (Lewylle, 2011 en 2013). Hoewel gerichte acties op poten werden gezet, gaan de populaties er in Vlaams-Brabant er nog steeds op achteruit.

Over naar de populaties vroedmeesterpad in Grootloon en Rijkel. Grootloon telde midden jaren '90 nog ongeveer honderd roepende mannetjes (Schops, 1999; Engelen en Jooris, 2009). In 2009-2012 werden hier nog maximaal tien 'fluiters' gehoord. In Rijkel, waar het aantal roepers over de jaren heen sterk schommelt, werden in 2011 amper twee individuen gehoord, maar het roepkoor telde in 2012 ongeveer tien padden. In de gemeente Voeren is er sprake van drie subpopulaties die min of meer stabiel blijven of er zelfs licht op vooruit gaan. Daartegenover staan zes subpopulaties die sterk bedreigd zijn en - al even verontrustend - nog eens drie populaties waarvan de status quasi onbekend is. Die laatste groep werd de afgelopen jaren amper opgevolgd (zie BOX – Limburgse populaties onder de loep).

Eerst enkele vraagstukken oplossen

De 'waterpartijeninventaris' van het ANB toonde duidelijk aan dat heel wat voortplantingshabitat van de vroedmeesterpad in Limburg zich (tot voor kort) op vele plaatsen in een (zeer) slechte staat bevond. Beheer gericht op het behouden van de vroedmeesterpad beperkte zich doorgaans tot herstel van het landhabitat. Noodzakelijk, zonder meer. Vroedmeesterpadden hebben nood aan zuidgerichte, schrale graslanden, open bosranden en hellingbossen. Een aantal populaties lijkt vooral vervallen of zeer oude woningen of boerderijen op te zoeken. Ook groeves en kerkhoven vormen een favoriete landhabitat. In die zin is de vroedmeesterpad toch wel enigszins een cultuurvolger(tje), en vooral een zonneklopper.

Het voortplantingshabitat van de vroedmeesterpad is vrij divers. De soort zet haar larven af in bron- en veedrinkpoelen of pionierwateren in groeves of andere ruderale terreinen. Ook kunstmatige waterpartijen (betonnen veedrinkbakken, tuinvijvertjes, ...) worden regelmatig door de soort gebruikt. Groeves die niet meer worden uitgebaat, verbossen echter vaak en ook de waterpartijen worden daardoor ongeschikt. Veedrinkbakken (en in mindere mate tuinvijvers met betonnen vijverbodems) geraakten in onbruik of verdwenen terwijl heel wat veedrinkpoelen sterk eutroof (of zelfs hypertroof) zijn geworden door vermesting vanuit het aangrenzende landbouwgebied. Gevolg: de vroedmeesterpad heeft het niet gemakkelijk om een geschikte voortplantingsplaats te vinden.

Het herstel van het voortplantingshabitat beperkt zich niet enkel tot het openmaken van verlande vijvers en omringend landhabitat of het herstellen van veedrinkbakken. Er moeten ook oplossingen worden gezocht voor al die troebele, voedselrijke weilandpoelen. Al te vaak bleven/blijven dergelijke waterpartijen onbeheerd achter. Nederlandse experts stellen dat de vroedmeesterpad wel een matige organische vervuiling verdraagt (Platform geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad, 2006). Het idee dat sterke voedselaanrijking nefast zou zijn voor het voortplantingssucces van de vroedmeesterpad, zou dus niet helemaal opgaan. Hoe het ook zij: vermesting tast in ieder geval de kwaliteit van het landhabitat aan.

Figuur 2. Een mooi ingerichte voortplantingspoel voor vroedmeesterpad, geïntegreerd in een zuidgerichte helling met dikke silexstenen om onder te schuilen nabij de Jeugdherberg van Sint-Martens-Voeren. Er werd aangenomen dat deze werken de verhoopte ommekeer zouden inluiden. Deze waterpartij wordt echter gevuld met (zeer) voedselrijk water en bevat vis (Driedoornige stekelbaars) en lijkt bijgevolg als ongeschikt als voortplantingshabitat. (Foto Iwan Lewylle)

Maar er is meer aan de hand...

Amfibieënpoelen met een goed ontwikkelende (onder)watervegetatie worden

4 De Vroedmeesterpad – welke weg slaat deze pad in?

door de vroedmeesterpad amper of niet gebruikt als voortplantingshabitat, wel door andere soorten amfibieën. De vroedmeesterpad lijkt dus selectiever dan algemeen werd aangenomen. Dit blijkt ook uit het feit dat de soort in Nederland en Wallonië haar voortplantingshabitat vaak deelt met geelbuikvuurpadden (*Bombina variegata*) (Platform geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad, 2006) en rugstreeppadden (*Bufo calamita*), twee typische pioniersoorten. Eutrofe waterpartijen worden bovendien meestal 'bezet' door 'groene kikkers' (*Pelophylax spec.*) en gewone padden (*Bufo bufo*). De gewone pad lijkt alvast een behoorlijke concurrent voor de vroedmeesterpad wanneer het op voortplantingsplaatsen aankomt.

Mogelijk zou ook de opmars van de meerkikker *Pelophylax ridibubdus s.l.* een negatief effect op de vroedmeesterpad kunnen hebben. De hypothese als zouden de larven van de meerkikker een sterke concurrent kunnen zijn voor die van de vroedmeesterpad, kon vooralsnog niet worden bevestigd. In het westen van Zwitserland en ter hoogte van de Oeral in Rusland wordt de meerkikker al wel verantwoordelijk geacht voor het verdringen van andere kikker- en amfibieënsoorten. De soort heeft zich hier sterk uitgebreid ten koste van inheemse amfibieënsoorten (Meinig & Eckstein, 1989; Vershinin & Kamkina, 1999). Of adulte meerkikkers jonge vroedmeesterpadjes of larven zouden prederen, is evenzeer onduidelijk. Meerkikkers zijn geen voedselspecialisten, en verschalken zowat alles wat in hun bek past, ook soortgenoten. Volgens Blommers-Schlösser (1992) vangen meerkikkers zelfs salamanders en andere macrofauna onder water. Bosman et al. (2003) vonden dan weer zeven larven en een juveniel gewone pad, en een larve bruine/heikikker in de magen van drie meerkikkers. Misschien geeft de aanwezigheid van Meerkikkers vooral aan dat de waterpartij (zeer) voedselrijk is. Meerkikkers kunnen daar nog goed weg mee, vroedmeesterpadden niet. Hoe het ook zij, de achteruitgang van de vroedmeesterpad op een aantal locaties in Neerijse, Duisburg en Grootloon lijkt even hard te gaan als de kolonisatie/uitbreiding van de meerkikker, zonder dat hiervoor een oorzakelijk verband kon worden aangetoond.

In voortplantingsbakken en kunstmatige waterpartijen waar tot voor kort nog regelmatig voortplanting van vroedmeesterpadden werd vastgesteld, zitten nu enkel nog meerkikkers. In Nederland heeft men al langer een broertje dood aan de uitbreiding van meerkikkers en bastaardkikkers, en hoopt men dat de uitbreiding van deze soorten stopt (mond. med. Ben Crombaghs en Frans Abels). In Nederlands-Limburg waren meerkikkers (en bastaardkikkers) tot de jaren '70 knap zeldzaam (Smit, 1981), maar nemen ze nu - mede door introducties - in aantal toe (van Buggenum et al., 2009). Gelukkig blijven de bolwerken van vroedmeesterpad in Nederland voorlopig nog gevrijwaard van de 'groene invasie'...

Wat nu gedaan?

In Vlaanderen werden tot voor kort enkele successen geboekt door herstel van veedrinkbakken of tuinvijvertjes, het plaatsen van speciale voortplantingsbakken (Figuur 3) en het schonen van waterpartijen. Net na de werken werden op een aantal van deze locaties opnieuw tientallen larven van de vroedmeesterpad aangetroffen (pers. waarnemingen). Deze resultaten werden enkel behaald op plaatsen waar zonbeschenen landhabitat aanwezig was!

Het herstel van de Nederlandse vroedmeesterpadpopulaties ging hand in hand met de heropleving van de geelbuikvuurpad. Beide soorten profiteerden van het grootschalig openmaken en -houden van een aantal groeves en de aanleg van heel wat pionierpoelen. De vroedmeesterpad boert er ook goed in het kleinschalige landschap van het heuvelige Mergelland, vooral ter hoogte van kalkgraslanden, maar ook in tuinen en op boerenerven. In Nederland worden de voortplantingspoelen om de drie tot vijf jaar geschoond Daarnaast gebruikt men de vuistregel dat elke poel met meer dan 20-25% vegetatie sowieso moet worden geschoond wil men die geschikt houden als voortplantingslocatie voor de vroedmeesterpad (Platform geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad, 2006).

Figuur 3: Deze specifiek aangemaakte voortplantingsbak was de eerste jaren na aanleg zeer succesvol. In verschillende opeenvolgende jaren werden tientallen larven waargenomen. Tot de meerkikker deze kunstmatige waterpartij in gebruik nam. Daarna werden hier geen larven vroedmeesterpad meer aangetroffen, enkel die van meerkikker. (Foto Iwan Lewylle)

Figuur 4. Een 'tuinvijver' met betonnen bodem die jaarlijks een beetje wordt geschoond blijkt de kweekvijver voor vroedmeesterpad bij uitstek te zijn. Op de achtergrond ligt een boerderij die dankzij allerlei kieren en gaten in muren en kelders dienst doet als overwinterings-/landhabitat. Rondom de poel ligt bovendien een 'vroedmeesterpaddenkoormuur'. De populatie rondom deze boerderij zou zo maar even honderden exemplaren tellen. (Foto Iwan Lewylle)

Figuur 5. Frans Abels kwam met het ingenieuze idee op de proppen om een cascade aflaatbare vijvertjes aan te leggen. Deze waterpartijen, telkens met aflaat, werden in Nederland geschikt bevonden om er een populatie geelbuikvuurpadden uit te zetten. Deze constructie zal zeer waarschijnlijk ook gunstig zijn voor de aanwezige populatie 'fluiters'. (Foto Iwan Lewylle)

Het verhaal van een landbouwer Frans Abels in Heerlen is wel heel bijzonder. Deze man heeft een oude boerderij en maakt het 'zijn' vroedmeesterpadden wel bijzonder naar hun zin. Deze landbouwer had snel door dat zijn tuinvijvers met betonnen vijverbodem het goed deden zolang hij ze jaarlijks een beetje schoonde (Figuur 4). Deze waterpartijen werden omringd met een zuid gerichte stenen wal. Resultaat: roepkoren van maar liefst enkele honderden 'fluiters' – de aantallen zijn er eigenlijk niet te tellen – en honderden tot duizenden larven per poel! Dit is voor Vlaanderen gewoon ongezien.

De gedrevenheid en passie van boer Frans vertaalde zich in 2013 in de aanleg van een keten van 'aflaatbare' poelen met een betonnen bodem, deels gevuld met stenen (Figuur 5). Deze beheermaatregel was ook afgestemd op de introductie van de geelbuikvuurpad op dit boerenerf. Dit opzet lijkt alvast te slagen: de uitgezette juveniele geelbuikvuurpadjes groeiden er in de zomer van 2013 alvast als kool en de geïntroduceerde adulte dieren plantten er zich meteen voort, wat resulteerde in dikke larven. Het water van deze waterpartijen zal regelmatig worden afgelaten. Er is weinig tot geen twijfel dat de vroedmeesterpad hier ook een geschikt voortplantingshabitat zal vinden. De boerderij van Frans is bovendien een modern bedrijf, maar dan wel één met heel wat schuilgelegenheid; kieren en spleten in de stalmuren en kelders, en verspreid over het boerenerf liggen grote steenhopen. Ideaal als landhabitat, zo blijkt.

Hieruit leren we dat de aanleg van pionierpoelen en kunstmatige waterpartijen zeker succesvol kan zijn, maar dat ze best worden voorzien van een aflaatsysteem. Een buis met stop zorgt er voor dat te voedselrijk water - al dan niet met vis - kan worden afgelaten. Misschien wordt dit aflaten van waterpartijen wel de strategie bij uitstek om meerkikkers of andere soorten andere oorden te doen opzoeken. Groene kikkers zijn nu eenmaal sterk aan water gebonden. Andere types waterpartijen moeten met meer regelmaat worden geschoond. Verder liggen er voor de vroedmeesterpad kansen op particuliere eigendommen. Landbouwers zoals Frans zijn iets bijzonders, een fenomeen als het ware, maar wie spreekt dit concept ook bij andere landbouwers aan? We onthouden vooral dat het mo-

4 De Vroedmeesterpad – welke weg slaat deze pad in?

gelijk is om grote populaties vroedmeesterpadden in stand te houden, zelfs in een urbane/menselijke omgeving.

Chytriodiomycose

De laatste jaren is er heel wat te doen om tal van ziektes die amfibieën treffen. Vooral de infectieziekte Chytridiomycose vormt voor vroedmeesterpad een ernstige bedreiging. Deze infectieziekte wordt veroorzaakt door de schimmel *Batachochytrium dendrobatidis* en wordt door de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) bestempeld als één van de ergste ziektes die gewervelden ooit heeft getroffen. Zowel in Nederland als Vlaanderen blijkt 4 à 5 % van alle amfibieën te zijn besmet met deze schimmel (Jooris & Spitzen, 2010). Wat de impact op de inheemse amfibieënbestand ervan kan zijn is nog niet voldoende duidelijk. Wel maakte deze schimmel zowel in Nederland als in België al dodelijke slachtoffers onder de vroedmeesterpadden (Pasmans & Martel, 2010; mond. med. Spitzen A., 2013).
Voorlopig kunnen vrijwilligers niet meer doen dan het hygiëneprotocol bij inventarisaties en beheerwerken naleven (Portals/0/Pdf/hygiene protocol.pdf). Het ontsmetten van inventarisatie- en beheermateriaal moet de verspreiding van de schimmel en bijhorende infectieziekte tot een minimum beperken. Verder is het aangewezen om het habitat optimaal te houden; dieren die in een geschikt (i.p.v. gedegradeerd) habitat leven, hebben doorgaans een hogere weerstand tegen bepaalde ziektes.

de Limburgse populaties vroedmeesterpad onder de loep.

We gaan van start met de Voerense populatie; deze kan ruwweg worden opgedeeld in twee grote metapopulaties: die van Altenbroek en die van het Veurs- & Vrouwenbos, met er tussenin één, misschien twee kleine populaties in Sint-Martens-Voeren. Die eerste metapopulatie telt minstens zes subpopulaties, waarvan er zich vier ophouden ter hoogte van gebouwen; nl. recent gerenoveerde gebouwen (2), een boerderij (1), en één populatie tussenin een groot vakantiehuis en een kasteel (1). De overige twee subpopulaties zitten in het natuurgebied Altenbroek. De twee populaties die zich in de ruïnes van de gerenoveerde hoeves ophielden, lijken te zullen verdwijnen. Ook de 'boerderijpopulatie' gaat vermoedelijk hetzelfde lot tegemoet. Het gaat telkens om zeer lage aantallen: een enkele roeper, soms twee, een vijftal larven, meer is het vaak niet. De populatie van het vakantiehuis Molenhoeve lijkt eveneens af te nemen. Reden: de voortplantingspoel groeit volledig dicht en wordt in het voorjaar overspoeld door tientallen gewone padden. Later op het jaar kleurt deze tuinvijver zwart met dikkopjes van de gewone pad, larven van de vroedmeesterpad worden er de laatste jaren nog amper vastgesteld. In 2012-2013 werd er ter hoogte van het

Figuur 6. Het RLH kreeg de toestemming van een landbouwer om een ondiepe voortplantingsbak in zijn weiland te plaatsen. Errond werd een wal met losse silexstenen geplaatst. Al drie opeenvolgende jaren worden hier tientallen larven vroedmeesterpad waargenomen. (Foto Iwan Lewylle)

Figuur 7. Net over de grens, ter hoogte van het Kattenrot, ruimde Natuurmonumenten een quasi volledig verlande vijver met kunstmatige bodem. Aan de noordelijke zijde werd een 'stenen wal' geplaatst als schuilplaats. De verwachtingen zijn hooggespannen dat hier opnieuw een relatief grote subpopulatie zal ontstaan. (Foto Iwan Lewylle)

Kasteel Altenbroek, nabij de Molenhoeve gelegen, een tiental roepende mannetjes vastgesteld. Heeft de populatie van de Molenhoeve zich verplaatst, of was het schonen van een veedrinkpoel nabij het kasteel dan zo succesvol? Hoe het de populatie rond het kasteel Altenbroek juist vergaat, is niet geheel duidelijk aangezien ze zich op een groot privédomein bevindt.

De twee overige subpopulaties in het natuurgebied Altenbroek houden zich op ter hoogte van 'Schoppemerheide' en 'Kattenrot'. Die laatste telde in 2013 zeer weinig individuen, terwijl die in Schoppemerheide de enige subpopulatie in Voeren - en waarschijnlijk ook in Vlaanderen - is die toeneemt. De veedrinkpoel in Schoppemerheide kwam in 2010-2011 vroegtijdig droog te staan omwille van werken aan de nabijgelegen landbouwweg, maar werd in 2012 voorzien van een kunstmatige bodem (folie). Vlakbij werd een veedrinkbak geplaatst in een particulier weiland (Figuur 6). In elke waterpartij werd de eerste jaren na plaatsen/herstel een tiental larven gevonden. In 2013 werden hier maar liefst 50 à 100 dikkopjes geteld. Op ongeveer drie jaar tijd nam het aantal 'fluiters' er toe van een zestal tot ongeveer 20 individuen. Aan Nederlandse zijde werd in het Kattenrot een verlande en beschaduwde vijver met kunstmatige bodem grootschalig hersteld (zie Figuur 7). In 2013 werden hier – na bijna tien jaar afwezigheid - opnieuw twee roepende mannetjes vastgesteld. Hoop doet leven!

Figuur 8. Natuurpunt heeft op drie plaatsen, drie zones tussen 30 en 80 are, afgravingen uitgevoerd waarbij de fosfaatverzadigde grondlaag werd verwijderd. Doel van deze werken was het creëren van zuid gerichte, schrale kalkgraslanden die net tussen de twee grootste subpopulaties van de metapopulatie Altenbroek liggen. Daarnaast werden hier nog verschillende kunstmatige waterpartijen geplaatst. (Foto Iwan Lewylle)

Figuur 9. Deze voormalige veedrinkpoel is helaas vrij representatief voor heel wat poelen in Voeren; het weiland wordt zwaar bemest met drijfmest tot tegen de oevers aan. De waterkolom van de poel is door de voedselrijkdom zeer troebel en zowel het land- als voortplantingshabitat is ongeschikt. Bijgevolg is de populatie ter hoogte van het Konenbos sterk bedreigd. (Foto Iwan Lewylle)

Natuurpunt plaatste op verschillende strategische plaatsen voortplantingsbakken, als stapsteen tussen de verschillende subpopulaties. Deze natuurvereniging creëerde daarnaast een relatief grote oppervlakte (ca. 2 ha) schraal grasland op zonbeschenen hellingen (Figuur 8). Kort samengevat telt deze metapopulatie ca. 30 roepende mannetjes die zich concentreren in natuurgebied en in een parkdomein, omsloten door natuurgebied. De subpopulaties in tuinen of boerenerven tellen slechts enkele roepende individuen en er werd er slechts op één locatie eenmalig een handjevol larven waargenomen (in 2010). Het habitat is hier vaak gedegradeerd.

Voor de metapopulatie in het Veurs- en Vrouwenbos geldt min of meer eenzelfde verhaal: één populatie in natuurgebied Veursbos doet het relatief goed, terwijl de andere subpopulaties in het buitengebied in slechte papieren lijken te zitten. De populatie t.h.v. het Veursbos hield zich lange tijd op in een vervallen woning en een tuinvijver, maar lijkt zich te hebben verplaatst naar een (voedselrijk) bronpoeltje te midden van enkele zuid gerichte, schrale graslanden. De subpopulatie telt ongeveer tien roepende padjes. Tussen het Veursbos en het Konenbos liggen twee door RLH herstelde veedrinkpoelen in een zwaar bemest grasland en een maïsakker. Net na schonen werden hier een vijftal roepers (her)ontdekt. Het huidige habitat wordt er momenteel wel als zeer slecht omschreven (Figuur 9) en het is gissen wat de toekomst brengt.

De vindplaatsen rond het Vrouwenbos - waaronder die t.h.v. het Vrouwenhof -

4 De Vroedmeesterpad – welke weg slaat deze pad in?

worden dan weer amper opgevolgd (omwille van gedeeltelijk privaatdomein). Medewerkers van Econnection vonden in 2001 op drie plaatsen nog Vroedmeesterpadden, op één plaats werden toen acht larven geschept. Sindsdien werden hier geen exemplaren meer gemeld. Tegen het Vrouwenbos ligt de Stroevenboshoeve, een van de vele ruïnes die de jongste jaren volledig werd hersteld. In 2009 werden in twee veedrinkpoelen rond het boerenerf telkens één larve geschept. Sinds 2012 was het terrein niet meer toegankelijk en bleef inventarisatie bijgevolg uit. De subpopulaties Hagelstein en Reesberg zijn zeer waarschijnlijk verdwenen. Deze historische vindplaatsen – de laatst gekende waarnemingen dateren van 1987 – liggen ten (zuid)oosten van deze hoeve. In totaal telt het roepkoor van deze metapopulatie in het beste geval een vijftiental roepers verspreid over twee locaties.

Nu wordt het wachten op de ommekeer. Het ANB bleef in de periode 2011-2012 niet bij de pakken zitten en plaatste langsheen de zuidelijk geëxponeerde flank van het natuurgebied Veursbos 14 aflaadbare voortplantingsbakken (Figuur 10) en zes poelen met 'sluisjes' (Figuur 11). Het omringend landhabitat is lokaal ecologisch (zeer) waardevol; dankzij hooibeheer met nabegrazing zijn hier zeer diverse (kalk) graslanden ontstaan. Enkele nieuw verworven weilanden zijn helaas nog (zeer) voedselrijk door langdurig intensief agrarisch beheer. Nabij het Vrouwenbos werden er eveneens voortplantingsbakken geplaatst, maar relatief ver van de gekende vindplaatsen. RLH ging in 2009 op haar beurt over tot het ruimen van de veedrinkpoelen op het boerenerf van de Stroevenboshoeve. Ter hoogte van het Vrouwenbos en het Konenbos zijn alvast gerichte inventarisaties en beheermaatregelen aangewezen wil men de toekomst van deze subpopulaties verzekeren/veiligstellen.

Tussen deze twee metapopulaties ligt er nog een vindplaats in Sint-Martens-Voeren, maar deze populatie telt hooguit enkele individuen. Slechts heel onregelmatig worden hier nog een of twee dieren waargenomen nabij de Jeugdherberg en het Veltmanshuis, en nabij Krindaal. Vooral te midden van de dorpskern is het aanbod aan geschikt leefgebied fors afgenomen (gerestaureerde gebouwen, zeer

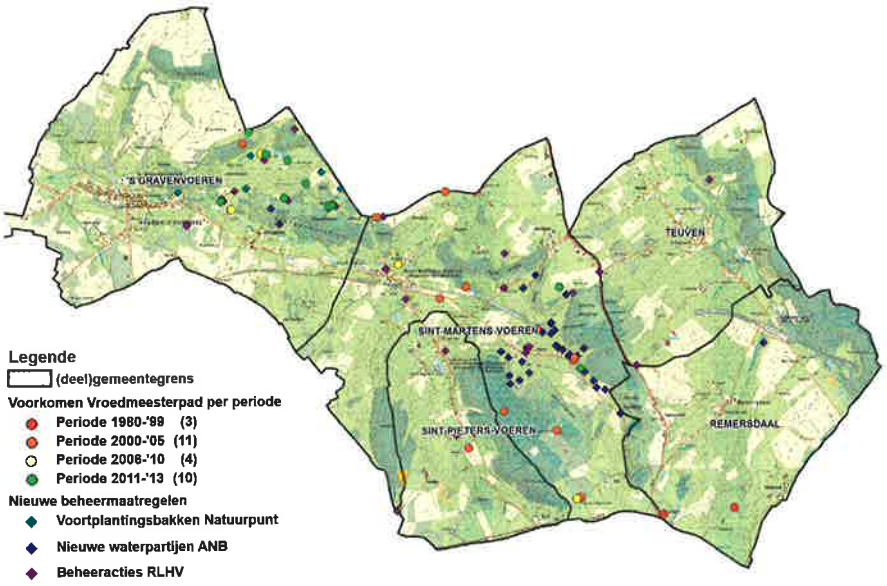
Figuur 10. Het Agentschap voor Natuur en Bos plaatste ter hoogte van het Veursbos 14 voortplantingsbakken en nabij het Vrouwenbos nog eens zes. Daarnaast werden er nog acht oude veedrinkbakken hersteld. De voortplantingsbakken zijn allen voorzien van een aflaatsysteem, zodat ze in het geval van slechte waterkwaliteit (of uitgezette vis) op geen tijd kunnen worden afgelaten. (Foto Iwan Lewylle)

Figuur 11. Poelen voorzien van een sluisje in ecologisch waardevolle graslanden ter hoogte van de huidige subpopulatie moeten het verlies van habitat (gerenoveerd huis en uitzetten vis in voormalige voortplantingspoel) opvangen. Eenmaal de waterkwaliteit niet meer voldoet, kunnen deze waterpartijen worden geleegd. (Foto Iwan Lewylle)

Figuur 12: Deze zonbeschenen poel met foliebodem diende een tweetal jaar als voortplantingshabitat totdat door depositie zogenaamde algenflab (Floating algae beds) ontsproot. Aflaten of schonen van dergelijke constructies is bij gebrek aan aflaatsysteem en omwille van de folie zeer moeilijk. (Foto Iwan Lewylle)

Figuur 13: Overzichtskaart van de (sub)populaties in de Voerstreek (zonder gemeente Moelingen). Kleur 'bollen' geeft info over tijdstip waarnemingen. De 'ruiten' geven locaties nieuw voortplantingshabitat aan. Rondom het Vrouwenbos en in Sint-Martens-Voeren is extra habitat(herstel) meer dan welkom

voedselrijke visvijvers, en de werken ter hoogte van de jeugdherberg ten spijt).
Opnieuw naar Haspengouw, naar Grootloon en Rijkel (Borgloon). Die eerste vindplaats houdt stand op een oud kerkhof, omringd door een natuurgebied met een batterij aan amfibieënpoelen, allen in een hoogstamboomgaard. Hoewel er heel wat acties op touw werden gezet, blijven deze voorlopig relatief weinig succesvol. De amfibieënpoelen werden er in 2009 geschoond. Larven werden geschept tot er zich in de poelen opnieuw een weelderige watervegetatie ontwikkelende (en de meerkikker er zich vestigde). In de voortplantingsbak werden drie opeenvolgende jaren tientallen larven gevonden, tot ook hier enkel larven en adulte meerkikkers werden aangetroffen. Ook in een archeologische put met folie werden eenmalig larven vastgesteld. Een derde initiatief bestond uit de aanleg van een folievijver (Figuur 12). De geschiedenis herhaalde zich: de poel veranderde in een erwtensoep met dikke algenbrij zonder larven, door depositie van meststoffen. Natuurpunt plant nu om de aanwezige poelen regelmatig te schonen en de voortplantingsbak regelmatig te legen (enkel wanneer de larven vroedmeesterpad zijn uitgeslopen). RLH heeft bovendien in 2013 een grote aflaadbare voortplantingsbak geplaatst. Een grote wal met silexstenen als schuilplaats werd rondom de voortplantingsbak geplaatst. Hopelijk dikt de huidige populatie, slechts een zes à acht roepende dieren, snel aan.
In Rijkel – een uitgezette populatie afkomstig uit Grootloon – concentreren de roepers zich ook op een kerkhof te midden van het dorp en nabij een vervallen herenhuis met slotgracht. De populatie schommelt sterk, maar wordt ook minder frequent bezocht. En toch werden er in 2012 tien fluiters geteld. Gezien de slotgracht, de enige gekende waterpartij in de omtrek, en het herenhuis worden gerestaureerd is het verre van zeker of deze populatie nog een toekomst heeft. De nood aan nieuw voortplantingshabitat en extra schuilgelegenheid zou wel eens snel hoog kunnen worden.

Opletten geblazen!

De Limburgse populatie van de vroedmeesterpad telt drie metapopulaties ver-

deeld over de gemeente Borgloon (1) en Voeren (2). Ter hoogte van elke metapopulatie werden de afgelopen vijf jaar een reeks soortgerichte beschermingsmaatregelen genomen. Enkele lijken aan te slaan, maar – alle inspanningen ten spijt – dreigen verschillende subpopulaties uit te sterven. Vroedmeesterpadden kunnen dan wel lange tijd onopgemerkt blijven en duiken soms verrassend op wanneer het habitat lokaal wordt hersteld, dus er rest nog hoop. De Vlaamse populatieaantallen komen alvast niet overeen met de IHD-doelstellingen (Adriaans et al., 2008); geen enkele populatie komt in aanmerking voor de status 'gunstige staat van instandhouding'. De vroedmeesterpad werd bij de opmaak van de jongste Rode Lijst amfibieën en reptielen (Jooris et al., 2013) ondergebracht in de categorie 'bedreigd', maar er werd opgemerkt dat de soortwel eens gauw zou kunnen doorschuiven naar de categorie 'ernstig bedreigd' indien de huidige achteruitgang niet kan worden stopgezet.

Heel wat populaties houden zich op op particuliere eigendom en blijven daardoor in een aantal gevallen verstoken van het noodzakelijke onderhoud van het habitat. Andere lijken te verdwijnen omdat hun voormalig landhabitat (vervallen huis of hoeve) werd gerenoveerd/gerestaureerd en/of doordat het voortplantingshabitat door vermesting of beschaduwing ongeschikt werd. Maar ook in natuurgebied is een frequent, eigenlijk regulier beheer noodzakelijk; zowel wat land- als voortplantingshabitat betreft. Dit alles in combinatie met de recente bedreigingen; nl. ziektes en de mogelijke invloed van de meerkikker die specifiek onderzoek vergen, maken dat een soortenbeschermingsprogramma vroedmeesterpad, of minstens gericht onderzoek aan de orde is. In het kader van ditzelfde opzet lijkt een genetische profiel van de Vlaamse populatie wenselijk, gezien heel wat Vlaamse populaties zeer waarschijnlijk al lange tijd relatief lage aantallen tellen en verschillende vindplaatsen sterk geïsoleerd liggen.

De Nederlandse populaties zijn vaak aanzienlijk groter dan de Vlaamse en dat dankzij grootschalige maatregelenpak-

Tabel 1. Een overzichtstabel met de Limburgse (sub)populaties. De kolom 'grootte roepkoor' en 'voortplanting' kwam tot stand door losse inventarisaties. Daarom kunnen deze populaties niet worden afgetoetst aan de criteria van de s-IHD's (Adriaens et al., 2008). Desalniettemin is het weinig waarschijnlijk dat er een populatie in Limburg in aanmerking komt een gunstige staat van instandhouding opgekleefd te krijgen. De kolommen 'trend' en 'status' zijn op basis van indrukken van de auteur en lokale inventariseerders. Een populatie kan als 'sterk bedreigd' worden gecatalogeerd ondanks de relatief hoge aantallen in het geval het habitat in zeer slechte staat verkeert.

Vindplaats	Grootte roepkoor	Voortplanting	trend	Status
Voeren - Metapopulatie Altenbroek				
Snauwenberghoeve	Geen roepers meer vastgesteld	5 larven in 2010	Onbekend	Waarschijnlijk sterk bedreigd
Altenbroek - Schoppemerheide	10 tot 20 roepers	Tientallen larven in 2010-'13	Stijgend	Bedreigd
Altenbroek - Kattenrot	Opnieuw 2 roepers in 2013	Geen voortplanting vastgesteld	Herontdekt in 2013	Recent herontdekt
Kasteel Altenbroek*	5 à 10 roepers	Onbekend	Stijgend	Bedreigd
Molenhoeve*	Circa 5 roepers	Eén larve	Dalend	Bedreigd
Hoeve Schoppermerheide	1 à 2 roepers	Geen voortplanting vastgesteld	Dalend	Sterk bedreigd
Vitchen-Meulenberg	1 à 2 roepers	Geen voortplanting vastgesteld	Dalend	Sterk bedreigd
Veuren - Metapopulatie Veursbos & Vrouwenbos				
Veursbos	Circa 10 roepers	Zeven larven in 2012	Status quo	Bedreigd
Konenbos	Circa 5 roepers	Geen voortplanting vastgesteld	Herontdekt in 2011	Sterk bedreigd
Vrouwenbos-Vrouwenhof	Onbekend	Onbekend - laatste waarneming 2001	Onbekend	Waarschijnlijk sterk bedreigd
Stroevenbos	Onbekend	Twee larven in 2009	Onbekend	Waarschijnlijk sterk bedreigd
Voeren - Vindplaatsen Sint-Martens-Voeren				
Dorpskern Sint-Martens-Voeren	1 à 2 roepers	Geen voortplanting vastgesteld	Dalend	Sterk bedreigd
Krindaal-Broekbos	Onbekend	Onbekend - laatste waarneming 2001	Onbekend	Waarschijnlijk sterk bedreigd
Borgloon - Vindplaatsen Grootloon & Rijkel				
Grootloon	6 à 8 roepers	Afnemend aantal larven (> 40 naar 0)	Dalend	Sterk bedreigd
Rijkel	2 à 10 roepers	Onbekend	Schommelend	Sterk bedreigd

* de subpopulaties ter hoogte van het vakantiehuis Molenhoeve en Kasteel Altenbroek worden vaak als één subpopulatie beschouwd, aangezien er vaak dieren tussenin deze locaties worden gevonden. Beide locaties liggen op ca. 300m van elkaar.

ketten die volgden op een uitgebreid beschermingsplan. Hopelijk is het gauw de beurt aan Vlaanderen om aan een inhaalslag te beginnen!

Referenties

ADRIAENS, D., ADRIAENS, T. en AMEEUW, G., (red.) 2008. "Ontwikkeling van de criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de habitatrichtlijnsoorten." Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (35), Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

BLOMMERS-SCHLÖSSER, R., 1992. "De groene kikkers in Nederland: samenstelling van populaties, oecologie, verspreiding en bedreiging." De Levende Natuur 93 (1): 2-9.

BOSMAN, W., VAN DEN MUNCKHOF, P. en STRIJBOSCH, H., 2003. "De voedselkeuze van zes samen voorkomende soorten amfibieën." Ravon 16, jg 6 (1): 4-7.

ENGELEN, P. en JOORIS, R., 2009. "Actuele status van habitatrichtlijnsoorten in Vlaanderen: de Vroedmeesterpad." Hyla-flits 1/2009.

JOORIS, R. en SPITZEN, A., 2010. "Chytridiomycose nu ook in België." Hylaflits 2010, nr.1

JOORIS, R., ENGELEN, P., SPEYBROEK, J., LEWYLLE, I., LOUETTE, G., BAUWENS, D. en Maes, D., 2013. "De amfibieën en reptielen van Vlaanderen. Recente verspreiding en toelichting bij de nieuwe Rode Lijst." Rapport Natuur.Studie 2013/6, Mechelen.

LEWYLLE, I., 2011. "De vroedmeesterpad in Vlaams-Brabant: een verkennende studie naar het voortplantingshabitat." Natuur.Studie 2011/14. Mechelen.

LEWYLLE, I., 2013. "De vroedmeesterpad: 5 voor 12." Brakona Jaarboek 2012. p. 76-87. Mechelen.

MEINIG, H. en ECKSTEIN, H-P., 1989. Zur problematik von Aussetzungen und Ansiedlungen." - Jahrbuch für Feldherpetologie 3: 35-46.

PASMANS, F. en MARTEL, A., 2010. "Chytridiomycose bij Belgische amfibieën." Hylaflits 2010, nr.2.

Platform geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad (CROMBAGS, B. en BOSMAN, W. red.) 2006. "Beschermingsplan vroedmeesterpad & geelbuikvuurpad in Limburg (2006-'10)."Natuurbalans - Limes Divergens BV & Stichting Ravon, Nijmegen.

SCHOPS, I., 1999. "Amfibieën en Reptielen in Limburg – verspreiding, bescherming en herkenning." LIKONA, Limburgse koepel voor natuurstudie.

SMIT, R.C.J., 1981. "Verspreiding en biotopen van amfibieën in Zuid-Limburg e.o." Stageverslag Instituut voor Taxonomische Zoölogie Universiteit van Amsterdam, Amsterdam & Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.

VAN BUGGENUM, H.J.M., GERAEDS, R.P.G. en LENDERS, A.J.W., 2009. "Herpetofauna van Limburg: verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in de periode 1980-2008." Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. 425pp.

VERSHININ, V. en KAMKINA, 1999. "Expansion of *Rana ridibunda* in the Urals – a danger for native amphibians?" Froglog nr. 34.